

Teori – praksis i yrkesopplæringen

- Fag- og timefordeling i læreplanene fra 1976-2006

Halvor Spetalen
Høgskolen i Oslo og Akershus
Oktober 2015

1. Innledning

I den offentlige debatten er ofte fordelingen mellom teori og praksis i den skolebaserte yrkesopplæringen et tema (Lysberg & Kihl, 2015; Sjøberg, 2014; Solheim, 2009), uten at disse begrepene nødvendigvis blir definert eller forklart. Oppfattes andelen fellesfag for stor i forhold til programfag, eller handler det om hvordan læringsaktivitetene i de yrkesfaglige programfagene organiseres? Eller begge deler?

Hva begrepet teori og praksis innebærer er en større diskusjon, men teori kan antydningvis forstås som kunnskap *om* noe. Man kan "se på" begreper, prosesser, handlinger, gjenstander, materialer og så videre uten å interagere med praksisfeltet. Det blir en form for tilskuerkunnskap (Eikeland, 2006).

Praksis, på den annen side, knyttes gjerne til konkrete og observerbare handlinger og aktiviteter. Praksis kan forstås som «embodied, materially mediated arrays of human activity centrally organized around shared practical understanding» (Schatzki, Knorr-Cetina & Savigny, 2001, s. 2). Praksisbegrepet oppfattes dermed gjerne som kontekstuell, pragmatisk, realistisk og virkelighetsnært i motsetning til det teoretiske, abstrakte, normative og ideelle.

Diskusjonen omkring forholdet mellom teori og praksis i yrkesfag er likevel på mange måter en skinn diskusjon for det er vanskelig å hevde at yrkespraksis er fri for teoretisk kunnskap. Kunnskap vises i handlingen (Molander, 1996) og blir dermed et utgangspunkt for både artikulasjon og refleksjon (Eikeland, 2006; Schön, 1983) i velfungerende yrkespraksis.

Når teori-praksis diskusjonen fremdeles er aktuell er dette kanskje et sidespor for det som er den egentlige diskusjonen. Nemlig en diskusjon om *undervisningskonteksten* yrkesfagelevene er i. Teori forbindes gjerne med det som skjer av undervisning og læringsaktiviteter i klasserommet, mens praksis handler om det som skjer i skolens verksteder eller i arbeidslivet for øvrig. Noe som oppfattes som den «egentlige» og riktige formen for yrkesopplæring.

Teori-praksis diskusjonen er derfor et ullent område der implisitte forforståelser gjør det lett å snakke forbi hverandre siden debatten *både* kan handler om fordelingen mellom fellesfag og programfag i yrkesopplæringen, og samtidig hvordan innholdet og organiseringen i programfagene best bør gjennomføres.

Dette paperet er i første rekke et forsøk på navnsette og tallfeste *ett* av diskusjonstemaene i teori-praksis debatten, nemlig fag- og timefordelingen i yrkesfaglige utdanningsprogrammer. Notatet viser fordelingen mellom programfag (studieretningsfag) og fellesfag (allmennfag) fra før Reform94, etter Reform94 og fordelingen etter innføringen av Kunnskapsløftet i 2006 med hovedvekt på fag- og timefordeling i restaurant- og matfagene. Innholdet kan imidlertid også generaliseres ut over dette.

2. Fag og timefordeling i utdanningsprogrammet Restaurant- og matfag

Å lage en oversikt over fag- og timefordeling fra 1976 og fram til i dag omfatter i hovedtrekk tre fag- og timefordelinger. Fag- og timefordelingen fra før Reform94, etter Reform94 og fordelingen etter Kunnskapsløftet i 2006.

Med fag- og timefordeling forstås i hovedtrekk fordelingen mellom programfag (tidligere studieretningsfag) og fellesfag (tidligere felles allmenne fag). Det er også nødvendig å gjøre noen sammenstillinger siden fag- og timefordelingen ikke er organisert likt i alle periodene. Før og etter Reform94 var det for eksempel tilbud om valgfag, noe det ikke er etter Kunnskapsløftet. Da kom det

en ny variant av valgfaget som ble kalt Prosjekt til fordypning (PTF). Både det tidligere valgfaget og PTF oppfattes som yrkesfaglige fag, og blir dermed integrert i studieretningsfag/programfag i enkelte av sammenstillingene i den kommende oversikten.

I den påfølgende oversikten vises fag- og timefordeling i GK/VK1 før Reform94, GK Hotell- og næringsmiddelfag etter Reform94 og Vg1/Vg2 etter Kunnskapsløftet. Årsaken til at fag- og timefordelingen i Vg1 etter Reform94 ikke vises, er at jeg ikke har lyktes i finne en slik oversikt.

2.1 Fag- og timefordeling før Reform94

Kilde: (Læreplan for den videregående skole. Del 1. Generell del., 1983; Læreplan for den videregående skole. Del 1. Generell del., 1976; Møllen, 2008)

Tabell 1. Oversikt over fag- og timefordeling fra 1976-1993¹

	Grunnkurs	Videregående kurs
Felles allmenne fag	Norsk med samfunnsfag 2 uketimer Kroppsøving 2 t.	Fremmedspråk/samfunnskunnskap 2 t. Kroppsøving 2 t. Yrkesøkonomi 2 t.
Studieretningsfag	Yrkesteori 4 t. Arbeidsteknikk 20 t. Engelsk 2 t. Matematikk med bedriftslære 2 t. Rettslære 1 t.	Arbeidsteknikk og yrkesteori 34 t.
Valgfag	2 t. (Skulle benyttes til styrking av yrkesfag)	

Kommentar: Tabellen viser at fag som i dag regnes som fellesfag (engelsk og matematikk) tidligere var sterkere yrkesrettet og lagt inn i studieretningsfagene. Det gjør senere sammenlikninger av fag- og timefordelingen, samt skillet mellom teori og praksis, mer krevende. Ikke minst fordi et visst antall timer i studieretningsfagene var satt av til yrkesteori.

Tabell 2. Sammenslått fag- og timefordeling. Uketimer. Prosentfordeling.

	Grunnkurs	%	Videregående kurs	%
Felles allmenne fag	4	11	6	15
Studieretningsfag inkl. valgfag	31	89	34	85
Totalt	35 uketimer	100	40 uketimer	100

Kommentar: Felles allmenne fag omfatter mellom 11 og 15 prosent av uketimer for elever som gjennomførte Grunnkurs og Videregående kurs for kokker før 1994.

Oversikten viser også at selv om enkelte av studieretningsfagene hadde karakter av å være teoretiske, var likevel andelen studieretningsfag adskillig sterkere enn etter Reform94.

2.2 Fag- og timefordeling etter Reform94

Kilde: (Læreplan for videregående opplæring.

Studieretning for hotell- og næringsmiddelfag. Studieretningsfagene i grunnkurs hotell- og næringsmiddelfag, 1993)

¹ Denne fag og timefordelingen var gjeldende for håndverks- og industrifagene, her representert ved kokkfag. Husholdningsfag/husflid og handel- og kontor fag hadde en annen fag- og timefordeling

Tabell3. Oversikt over fag- og timefordeling fra 1994-2005

	Grunnkurs Hotell- og næringsmiddelfag	Teori*	Praksis*
Felles allmenne fag	Norsk 2 <i>uketimer</i> Engelsk 2 t. Matematikk 3 t. Naturfag 2 t. Kroppsøving 2 t.		
Studieretningsfag	Bransjelære 3 t. Produksjons- og konserveringslære 10 t. Råstofflære 4 t. Kosthold og ernæring 3 t. Hygiene og mikrobiologi 2 t.	70% 10% 20% 80% 50%	30% 90% 80% 20% 50%
Valgfag	2 t Styrking av yrkesfag		

*Læreplanens anbefalinger for hvor stor del av undervisningen i studieretningsfag som skulle undervises teoretisk og praktisk

Kommentar: I denne planen er de yrkesrettede fellesfagene fjernet fra studieretningsfagene og lagt inn i «Felles allmenne fag». Nytt er også at det i læreplanen antydes hvordan undervisningen i studieretningsfagene bør foregå. Etter disse anbefalingene burde 40% av undervisningen i studieretningsfagene foregå teoretisk.

Tabell 4. Sammenslått fag- og timefordeling. Uketimer. Prosentfordeling

	Grunnkurs	%
Felles allmenne fag	11	31
Studieretningsfag	24	69
Totalt	35 uketimer	

Kommentar: Prosentvis har felles allmenne fag økt betraktelig i forhold til før Reform94. Dette skyldes i første rekke at det kom flere allmenne fag, men også at det som tidligere var yrkesrettede fellesfag i studieretningsfagene ble allmenngjort og fjernet som studieretningsfag.

2.3 Fag- og timefordeling etter Kunnskapsløftet

Kilde: VILBLI.NO (Andersen, 1999; VILBLI.NO. Fylkenes informasjonstjeneste for søkere til videregående opplæring)

Tabell 5. Oversikt over fag- og timefordeling fra 2006 -

	Vg1	Vg2
Felles allmenne fag	Engelsk 84 <i>årstimer</i> Kroppsøving 56 t. Matematikk 84 t. Naturfag 56 t. Norsk 56 t.	Engelsk 56 t. Kroppsøving 56 t. Norsk 56 t. Samfunnsfag 56 t.
Studieretningsfag	Bransje, fag og miljø Kosthold og livsstil Råstoff og produksjon 477 t.	Kokk- og servitørfag 477 t. • Kosthold, ernæring og helse, Råvarer og produksjon og servering, Bransje og miljø Matfag 477 t. • Bransje, fag og miljø, Råvarer, produksjon og kvalitet og Salg og marked
Prosjekt til fordypning	Faglig fordypning 168 t.	Faglig fordypning 253 t.

Kommentar: Prosjekt til fordypning (PTF) har erstattet valgfaget som tidligere skulle styrke yrkesfagene. PTF er i hovedsak tenkt som et tilbud til elevene slik at de kan prøve ut kompetansemål fra Vg3 læreplanene i ulike yrker (Samsing, Håkegård, Menkerud & Nore, 2010).

Tabell 6. Sammenslått fag- og timefordeling. Årstimer. Prosentfordeling

	Vg1	%	Vg2	%
Fellesfag	336	34	252	26
Programfag inkl. PTF	645	66	730	74
Totalt	981	100	982	100
	årstimer		årstimer	

Kommentar: Andelen fellesfag øker ytterligere i Vg1 i forhold til grunnkurset etter Reform94, men reduseres noe i Vg2. Det er derfor vanskelig å slå fast at antall timer til fellesfag har økt etter innføringen av Kunnskapsløftet siden det mangler tall for fordelingen av studieretningsfag og felles allmenne fag for Vg1 i perioden 1994-2005.

2.4 Sammenfatning

For å kunne sammenlikne fag- og timefordeling fra tiden før Reform94, etter Reform94 og etter innføringen av Kunnskapsløftet i 2006, viser tabellen under prosentvis timefordeling av det vi i dag kaller fellesfag og programfag.

Tabell 7. Prosentvis fordeling av fellesfag og programfag i yrkesfag.

	Før Reform94 1976	Etter Reform94 1994*	Etter Kunnskapsløftet 2006
Felles allmenne fag Fellesfag	13%	31%	30%
Studieretningsfag/valgfag Programfag/PTF	87%	69%	70%

Kommentar: Tabellen viser sammenslåtte prosenter for Grunnkurs/Vg1 før Reform94 og VK1/Vg2 etter innføringen av Kunnskapsløftet i 2006.

*Prosentfordelingen etter Reform94 omfatter bare grunnkurs og er derfor ikke direkte sammenliknbart.

Etter disse tallene å dømme er det vanskelig å konkludere med at det benyttes flere timer til fellesfag etter innføringen av Kunnskapsløftet i forhold til tiden før Kunnskapsløftet. Det som imidlertid er klart er at andelen fellesfag/felles allmenne fag har økt etter Reform94 i forhold til andelen studieretningsfag (inkl. valgfag) og programfag (inkl. PTF) i perioden 1976-1993.

3. Er yrkesopplæringen blitt mer teoretisk?

Før det eventuelt kan slås fast at yrkesfagelever opplever en mer teoretisk yrkesopplæringen fra 1976 og frem til i dag må noen forhold nyanseres.

Før Reform94 var det riktignok bare to felles allmenne fag, norsk og kroppsøving, men fagene yrkesteori, engelsk, matematikk og rettslære ble langt på vei undervist i klasserom, altså teoretisk. Slik læreplanen presenteres ble ikke mer enn 57% av uketimen satt av til praktisk arbeid i verksteder eller bedrifter.

Etter Reform94 ble skillett mellom felles allmenne fag og studieretningsfag skarpere. Innholdet i allmenne fagene ble mer allment og allmenne faglærere overtok også undervisningen i engelsk og matematikk. Fagområder som tidligere hadde vært yrkesrettede studieretningsfag ble også ofte undervist av yrkesfaglærere². Læreplanen anbefalte samtidig at opptil 40% av studieretningsfagene burde undervises teoretisk, altså i klasserom. Slås timene i allmenne fag sammen med denne andelen, antydes det at 21 uketimer undervises teoretisk i klasserom. Da er det bare 40% uketimer igjen til praktisk arbeid. Altså en markant nedgang i forhold til før innføringen av reformen i 1994.

Etter innføringen av Kunnskapsløftet er andelen fellesfag og programfag så å si lik situasjonen før Kunnskapsløftet. Det er imidlertid ingen føringer for hvor stor andel av programfagene som skal undervises teoretisk i klasserom. En analyse av Vg1 og Vg2 læreplanmålene i utdanningsprogrammet restaurant- og matfag, viser at over 80% av læreplanmålene har praktiske taksonomibegreper. For eksempel begreper som å lage, produsere, rengjøre og så videre. Under 20% av læreplanmålene benytter «skolske» verb som redegjøre, analysere og beskrive (Spetalen, Johansen & Johnsen, 2014). Dette betyr at læreplanen legger til rette for at en større del av læreplanens innhold kan læres i en praktisk setting.

En større observasjonsundersøkelse fra 2011-2014 viste at elevene i RM-fag fremdeles tilbringer ca. 33% av skoletiden som er satt av til programfag/PTF i klasserom (Spetalen et al., 2014). Selv om læreplanmålene i all hovedsak er praktisk rettet betyr dette at eleven tilbringer mer prosentvis tid i klasserommet enn det kompetansemålene i læreplanen skulle tilsa. Dette kan ha mange årsaker, men det kan synes som om fordelingen mellom verksted- og klasseromstid i stor grad er avhengig av skolekultur og hvordan skolene selv fordeler tiden mellom klasserom og verksted. Læreplanene er derfor ikke alene årsaken til at elevene tilbringer mye tid i klasserommet.

4. Oppsummering og konklusjon

Oversiktene i dette notatet viser tilsynelatende at fag- og timefordelingen i yrkesfag har gått i fellesfagenes favør fra 1976 og fram til i dag. Når de offisielle fag- og timefordelingene nyanseres innebærer ikke dette nødvendigvis at elevene i denne perioden har opplevd en stadig økning av klasseromsundervisning.

Som vist i notatet er det flere av det vi i dag kalles fellesfag som tidligere var organisert innenfor studieretningsfagene før Reform94. Dog med et adskillig sterkere yrkesrettet fokus og ofte undervist av yrkesfaglærere. At timene til felles allmenne fag styrket seg betraktelig etter Reform94 skyldes derfor delvis en overføring, og allmenngjøring av allerede eksisterende teoretiske studieretningsfag. Kombinert med anbefalingen om å undervise 40% av studieretningsfagene teoretisk er det vanskelig å entydig si at Reform94 førte til en teoretisering av yrkesopplæringen. Det må eventuelt undersøkes mer eksplisitt.

Det er også hevdet at innføringen av Kunnskapsløftet har satt ytterligere fart på teoretiseringen av yrkesopplæringen, men når antall timer til fellesfagene ligger fast og over 80% av læreplanmålene er av praktisk karakter, er det også her vanskelig å skulle konkludere at yrkesopplæringen er blitt mer teoretisk. Det vil avhenge av hvordan de enkelte skolen organiserer opplæringen. Dette må også undersøkes eksplisitt før en endelig konklusjon kan presenteres.

² Fag-/yrkesfaglærer som underviste i for eksempel yrkesrettet matematikk kunne oppnå formalkompetanse i dette faget både ved den daværende Stabekk høgskole og ved Statens yrkespedagogiske høgskole.

Alt i alt er det derfor vanskelig å si om yrkesfagelevne i perioden fra 1976 og fram til i dag opplever mer eller mindre teoretisk undervisning i klasserom. Det som imidlertid er klart er at den offisielle fag- og timefordelingen har endret karakter der andelen fellesfag har økt i forhold til programfagene.

5. Kilder

- Andersen, K. (1999). *Allmennutdanning og yrkesutdanning i Norge : Hovedlinjer i utviklingen av videregående opplæring etter 1945*. Kristiansand: HøgskoleForlaget.
- Eikeland, O. (2006). Yrkeskunnskap og Aristoteliske kjennskskapsformer. I *Som gjort, så sagt?: yrkeskunnskap og yrkeskompetanse* (s. S. 8-34). Lillestrøm: Høgskolen i Akershus.
- Lysberg, M. & Kihl, J. (2015, 22.01.). Ut mot teoritung skole. *Klassekampen*. Hentet fra <http://www.klassekampen.no/article/20150122/ARTICLE/150129989>
- Læreplan for den videregående skole. Del 1. Generell del.* (1983). Oslo: Gyldendal.
- Læreplan for den videregående skole. Del 1. Genrell del.* (1976). Oslo: Gyldendal.
- Læreplan for videregående opplæring.*
- Studieretning for hotell- og næringsmiddelfag. Studieretningsfagene i grunnkurs hotell- og næringsmiddelfag.* (1993). Kirke, utdanning og forskningsdepartementet. Hentet fra http://www.google.no/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CBwQFjAAahUKewjhv6pkrrIAhWFCiwKHdV_Bos&url=http%3A%2F%2Fwww.udir.no%2Fglobalassets%2Fupload%2Fflarerplaner%2Fhotell_naring%2F5%2Fhotell_og_naringsmiddelfag_gk.rtf&usq=AFQjCNFhDv6iphMFL-fwF8HpTszZ-VTdjw
- Molander, B. (1996). *Kunnskap i handling*. Göteborg: Daidalos.
- Møllen, K. S. (2008). *Utkast. Beskrivelse og vurdering av husstelfaget i den videregående skolen i Norge. Historiske forutsetninger - Utdanning i videregående skole.*
- Samsing, K., Håkegård, C., Menkerud, A. & Nore, H. (2010). *Prosjekt til fordypning. En veileder for dere som skal legge forholdene til rette for elevene i PTF*. Oslo: Utdanningsdirektoratet. Hentet fra http://www.udir.no/contentassets/a9990ae3c6394c38a26ce69ba14a008e/veileder_for_prosjekt_til_fordypning.pdf
- Schatzki, T. R., Knorr-Cetina, K. & Savigny, E. v. (2001). *The practice turn in contemporary theory*. New York: Routledge.
- Schön, D. A. (1983). *The reflective practitioner: how professionals think in action*. New York: Basic Books.
- Sjøberg, J. (2014, 31.08.). Halvparten av yrkesfagelevne hopper av. *Aftenposten*. Hentet fra <http://www.aftenposten.no/okonomi/Halvparten-av-yrkesfagelevne-hopper-av-7684680.html>
- Solheim, T. (2009). Opplæring i yrkesfag. Teori - praksis. *Bedre skole*, 4, 27-30.
- Spetalen, H., Johansen, E. M. & Johnsen, K. L. (2014). Kvalifisering til læretid - Ikke bare et spørsmål om teori eller praksis i skoleopplæringen. *Nordic Journal of Vocational Education and Training*, 4.
- VILBLI.NO. *Fylkenes informasjonstjeneste for søkere til videregående opplæring*. Hentet 11.10.2015 fra <http://www.vilbli.no/?Program=V.RM&Side=1.2&Kurs=V.RMRMF1---- V.RMMFG2---->